

Orgle v cerkvi Sv. Frančiška v Železnikih

Cerkev sv. Frančiška v Železnikih stoji med reko Soro in "bajarjem", ki ga uporabljajo za manjšo hidroelektrarno, некоč pa je voda vrtela kolesa vigenjcem in manjši žagi.

500 let so v Železnikih topili železovo rudo v dveh plavžih in prav toliko časa predelovali železo v različno orodje, največ pa v žeblje. Lastniki plavžev, fužin in vigenjcev so bili bogati posamezniki. Bili so bogatejši kot kmetje ali plemiči. Fužinarji so dali v letih 1730 do 1740 zgraditi cerkev sv. Frančiška. Sprva je bila to baročna cerkev, kasneje pa prenovljena v delno rokokojsko. V glavnem oltarju je Layerjeva slika sv. Frančiška, v stranskih oltarjih pa so Metzingerjeve slike.

Posebnost cerkve je križev pot: notranji in tudi zunanji. Okoli cerkve je pokopališče z obzidjem.

23. maja 1822 je bil v Železnikih hud požar. Povzročil ga je ogenj enega od mnogih kurišč v kovačnicah v kraju. Upepelil je ogromno hiš, le dve sta ostali nepoškodovani, cela pa je ostala notranjost cerkve pri sv. Frančišku.

Leta 1852 je cerkev dobila tudi orgle. Izdelal jih je Peter Rojc (1811 - 1894). Doma je bil iz Tabora pri Podbrezju. Svoje stroke se je naučil z opazovanjem mojstra Kunata, ki je delal orgle za cerkev v Podbrezju. Njegov oče, po domače "Piskač", je bil mizar, a je moral biti godčevske rodovine, ker so bili otroci pevsko zelo nadarjeni. Vsi so znali po posluhu orglati, brez glasbene teorije in brez not. Petrov oče je takrat pomagal pri postavljanju orgel v Podbrezju, Peter pa je oba opazoval, si vse čudovito zapomnil in kasneje začel orgle samostojno izdelovati.

"Z globokim premišljevanjem in izrednim talentom," piše o njem Jože Levičnik, *"se je povzpel tako visoko, da je izgotovil v teku svojih let 45 čisto novih orgel, v velikosti 6 do 20 spremenov, ki širijo božjo čast na Kranjskem, Štajerskem, Koroškem in Primorskem."* Jože Levičnik je bil organist, skladatelj in učitelj v Železnikih. Koliko orgel je Peter Rojc popravil in predelal, tega se sam ni več spominjal. Malo je govoril, veliko mislil in neumorno delal. Imel je veliko prijateljev, duhovščina mu je bila naklonjena. Takratna strokovnjaka Gregor Rihar in Blaž Potočnik sta priznala njegovo spretnost v tem, ker je dal piščalim prijetne zvočne glasove. Za odjemalce pa je bilo zelo pomembno to, da je delal zelo poceni. Orgle v cerkvi sv. Frančiška so veljale 750 goldinarjev. Zato je imel vedno dovolj dela.

Rojčeve orgle, ki še stojе, so pri sv. Antonu v Idriji in v Vodicah. Morda so bile njegove

največje orgle v Velesovem v samostanski cerkvi z 20 registri. Naredil je še orgle za župno cerkev v Železnikih, Bohinjski Beli, Zapogah, Sorici, Gorčah, Podbrezju, Leskovici, Lescah, na Bledu, v Kranju, Žihpoljah ob Dravi ... Rojčevo zadnje delo so bile predelane in povečane orgle v župni cerkvi v Železnikih.

"Res je, da te orgle ne hrušče in ne vpijejo, pojejo veličastno, ljubeznivo, rahlomo in milo, kakor pihlja vetrič med cveticami pomladnega loga," so označili njegove izdelke.

Orgle pri sv. Frančišku

Cerkev sv. Frančiška je lepo obnovljena; popravljeni so fasada, streha in zvonik. V notranjosti so odmaknili klopi od zidu, položili so lesene pode. Zadaj so odstranili nekaj klopi, da je več prostora. Obnovljene so slike v oltarjih, freske na stropu, pozlate ..., tako da je cerkev zelo lepa.

Spomladi leta 1994 sta gospod Tomaž Močnik, orgelski izdelovalec, in organist Tone Potočnik pregledovala orgle na koru. Odkrila sta zakopani zaklad, poseben register, ki v slovenskem prostoru pomeni nekaj izjemnega. Z župnikom Francetom Dularjem, so se odločili za obnove, ki je potekala do decembra 1995, ko je v cerkvi praznovanje godu sv. Frančiška.

Orgle imajo 557 piščali, od 2 cm do 2,5 m dolžine, ki se razvrščajo v 12 pojočih registrov (10 v manualu, 2 v pedalu). Kljub majhnemu številu registrov, pa so z njimi predstavljene vse pomembne skupine. Osnovno skupino predstavljajo:

- I. Principali:
  - PRINCIPAL 8'
  - OKTAVA 4'
  - SUPEROKTAVA 2'
  - MIXTUR III
- II. Flavte:
  - FLAVTA MAJOR 8'
  - FLAVTA MINOR 4'
- III. Godala:
  - GAMBA
  - GEMSHORN
- IV. Alikvoti:
  - NASAT QUINT
- V. Jezičniki:
  - TREMPENCIN

Prostor za organista

Obseg manuala: C - f³ 54 tipk, obseg pedala: C - f¹ 18 tipk, dolgih le 10 cm, in klasično igranje prsti - peta ni možno. Ni možna vezana igra na pedalu. Namenjeni so bili le za igranje dolgih pedalnih tonov in kadenc, harmonskih zaključkov skladb.

Meh je imel tri nožne ročice, s pritiskom 70 mm vodnega stolpca. Sedaj meh poganja elektrika. Orgle imajo mehansko trakturo.

Imena manualov:

GAMBA - ime ima po starem baročnem instrumentu, godalu "viola de gamba", zveni mehko, lepo, primerno za romantične skladbe.

GEMSHORN - gamsov rog, zveni še mehkeje, poje v zgornji polovici orgel, v discantu, 2 oktavi in pol. Prav tako je primeren za romantične skladbe.

NASAT QUINT - lahko uporabimo v zgornji polovici manuala (v discantu) ali v spodnji (v basu). Ta register sam zase ne nastopa, le v kombinaciji, primeren je predvsem za solistično, enoglasno melodijo.

TREMPENCIN - te vrste jezičnik je edini ohranjen v Rojčevih delih, pa tudi v drugih orglah na Slovenskem.

Igra v basu. Posnema zvok trobent. Ime mu je dal Tomaž Močnik. Piščali imajo jezičke, ki se tresejo in spominjajo po zvoku na trobila. Se pa hitro razglasijo. Zato so v preteklosti ta register zabili, da se ni dal odpreti, odtrgali so celo napis in originalnega imena ne vemo. Zvok je mehak, nevsiljiv in poseben. Ta register je razlog za obnovitev orgel, saj celo v slovenskem prostoru predstavlja nekaj izjemnega. Zaradi njega na teh orglah zelo lepo zveni stara italijanska glasba, glasba starih francoskih mojstrov, zlasti skladbe, imenovane "basse de trumpet", v katerih prihaja do izmenjave barv "nasat" in "trempecin".

Ker so orgle majhne, ni nobene pedalne zveze, ki bi omogočila povezavo manuala s pedalom.

Orgle stojijo na koru. Na sprednjem delu je napis z letnico 1852. Zadaj pa čakajo na obnovev - restavriranje še okraski za orgelsko omaro: angelček s trobento, angelček z godalom - nekakšno lutnjo, in angelček, ki poje.

Orgle spet pojejo, po zaslugi Tomaža Močnika, ki jih je restavriral, organista Toneta Potočnika, ki jih je odkril in iz njih zna izvabiti množice lepih melodij, ter po zaslugi župnika Franceta Dularja in župljanov.

Organist Tone Potočnik je ob "ponovnem petju" prenovljenih orgel prejel častni naziv "titularni organist orgel v cerkvi sv. Frančiška v Železnikih".

Viri

1. Muzej Železniki
2. *Orglarstvo* (priročnik za organiste 1992)
3. Stanko Premrl: *Statistika o orglah na Slovenskem*
4. *Loški razgledi*
5. *Selška dolina*
6. Tomaž Močnik (z literaturo)
7. Tone Potočnik z igranjem in razlago v cerkvi
8. Aleksander Čufar - fotografije